

Қазақстан Республикасының білім және ғылым министрлігі  
С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті  
Академик С. Бейсембаев атындағы ғылыми кітапхана

# Құжатты библиографиялық сипаттау

Әдістемелік ұсыныстар

# Терминдер мен анықтамалар

- **Ақпарат:** айналадағы ортадан қабылданатын (кірістік ақпараты), айналадағы ортаға берілетін (шығыстық ақпараты) немесе кейбір жүйенің ішінде сақталатын (ішкі ақпарат) мәліметтер жинағы. Білім беру құралы.
- **Библиографиялық хабарлама:** библиографиялық хабарламаның негізгі қоғамдық мақсаттарын іске асыру үшін белгілі бір ережеге сәйкес құжаттар жайлы мәліметтерді жинақтауға ұйымдастырылған библиографиялық ақпарат элементі.
- **Библиографиялық ақпарат:** Құжаттар туралы мәліметтерді жариялау мақсатында іздейтін, біріктіретін, талдайтын, насихаттайтын және пайдаланатын ақпарат.
- **Библиографиялық жазба:** библиографиялық ақпаратты іздеу мен жариялау мақсатында оны теңестіретін/ сәйкестендіретін бағыты, қалыпы, құрамы мен мазмұнын ашатын құжат туралы мәліметтерді қамтитын библиографиялық ақпарат элементі.
- **Библиографиялық сипаттама:** жалпы сипаттамаларды теңестіруге/ сәйкестендіруге арналып бекітілген ережелер бойынша құжат туралы библиографиялық мәліметтер жиынтығы.
- **Бір сатылы (монографиялық) библиографиялық сипаттау:** Бір томды басылымның библиографиялық сипаттамасы.
- **Көп сатылы (жиынтық) библиографиялық сипаттама:** Бүтіндей көп томдық немесе сериялы басылымдардың библиографиялық сипаттамасы.
- **Талданған библиографиялық сипаттама:** құжаттың құрамдам бөлігінің библиографиялық сипаттамасы.
- **Библиографиялау:** Дәстүрлі және электрондық библиография құралдары арқылы библиографиялық ақпаратты дайындау үдерісі.
- **Библиографиялық құрал:** Міндетіне, мазмұнына немесе басқаша бір белгілеріне қарап біріккен библиографиялық жазбалар.

# Библиографиялық жазба

- Библиографиялық ақпараттың ең кең тараған түрі – библиографиялық жазба. Оның құрамына библиографиялық жазбаның тақырыбы (авторы немесе мекеменің атауы) және жіктеу индексімен, пәндік айдармен, кілтті сөзбен, аннотациямен немесе рефератпен толықтырылатын библиографиялық сипаттама кіреді.
- Библиографиялық жазбаның толықтығы библиографиялық құралдарды, дәстүрлі және электрондық каталогтарды құрастырушы – нақты библиографиялаушы мекеменің мақсаттары мен міндеттері бойынша белгіленеді.

# Библиографиялық сипаттама

- Библиографиялық сипаттаманың негізгі міндеті – құжат туралы библиографиялық мәліметтерді белгіленген ереже бойынша тауып ретке келтіру.
- Библиографиялық сипаттама құрастыру нысаны – библиографиялық сипаттама жасалынатын құжат, оны құрайтын бөлім немесе бір топ құжаттар.

# Библиографиялық сипаттама

- Библиографиялық жазбаның негізі библиографиялық сипаттамадан тұрады, оның құрамына мына салалар кіреді:
  - – тақырып саласы және жауаптылық туралы мәлімет;
  - – басылым туралы сала;
  - – ерекше деректер саласы;
  - – шығу деректері саласы;
  - – сандық мінездеме саласы;
  - – сериялар саласы;
  - – ескертулер саласы;
  - – стандарт нөмірі саласы (немесе оның баламасы) және қолжетімдік шарттары.

# Библиографиялық сипаттама

- Сипаттау саласы **міндетті** және **факультативті** (құжат жайлы қосымша мәліметтер) болып бөлінетін элементтерден тұрады. Сипаттау саласына жататын элементтер, олар міндетті және факультативті (құжат жайлы қосымша мәліметтер) болып бөлінеді.
- **Библиографиялық сипаттаманың міндетті элементі** – құжаттың теңестіруін/ сәйкестендіруін қамтамасыз ететін және жеткілікті мәліметтері бар библиографиялық сипаттаманың элементі. Оларды кез-келген сипаттамада келтіреді:
  - бірінші жауаптылық туралы мәліметтер барлық салада (тақырып саласы және жауаптылық туралы мәлімет, басылым туралы сала, сериялар саласы);
    - басылым туралы қосымша мәліметтер;
    - баспагер, таратушының атауы және т.б.;
    - серия және серия астының негізгі тақырыбы;
    - осы серияға немесе серия астына берілген (ISSN) сериялы басылымның халықаралық стандарт нөмірі;
    - серия немесе серия астының шығу нөмірі;
    - белгіленген құжат түрлерін сипаттаудағы жеке ескертулер (электрондық ресурстарды сипаттауда – негізгі тақырыптың деректемелері туралы, жүйелі талаптар туралы).

# Библиографиялық сипаттама

- МЕСТ (ГОСТ) 7.1-2003 Құжат туралы қосымша хабар беретін **факультативтік элементтерді** өз бетімен қолдануды анықтауға мүмкіндік береді.
- Факультативтік элементтерді төрт бұрышты жақша ішіне алады:

Еуропа мемлекеттері [Карталар]

Библейские сюжеты [Электронный ресурс] : коллекция Эрмитажа

# Библиографиялық сипаттама

- Библиографиялық сипаттамада ереше көңіл аударылатын нәрсе, ол екі қызметті атқаратын – грамматикалық тыныс белгілері және олардың белгілейтін тыныс белгілерін, таңбалар, олар библиографиялық сипаттаманың элементтері мен салаларын анықтайды. **Белгіленген тыныс белгілері (шартты айырым белгілері)** сипаттауда түрлі тілдердегі жекелеген элементтерді айыруға көмектеседі – дәстүрлі шығу формасындағы және машина оқитын каталогтардағы-жазылымдағы, баспа карточкалардағы, библиографиялық көрсеткіштердегі, тізімдердегі, компьютердің монитор экранындағы және т. б. Белгіленген тыныс белгілері элементтер мен салалардан бұрын не олардың соңында қойылады. Олардың қолданысы тіл нормаларына байланыссыз.



# Библиографиялық сипаттама

- Библиографиялық сипаттамада тыныс белгілері мен математикалық белгілерге ерекше назар аударылады. Олар:
- . – нүкте және сызықша;
- . нүкте;
- , үтір;
- : қос нүкте;
- ; нүкте үтірмен;
- ... көп нүкте;
- / қисық сызық;
- // екі қисық сызықтар;
- ( ) дөңгелек жақша;
- [ төрт бұрышты жақша;
- + қосу белгісі;
- = теңдік белгісі.

# Библиографиялық сипаттама

- Библиографиялық сипаттамада біріншіден басқа, сипаттаудың әр саласының алдына нүкте мен сызықша (. – ) қойылады.
- Әр саланы және элементтерді бөлу үшін және белгіленген грамматикалық тыныс белгілерін айырып отыру мақсатында, шартты белгінің алдынан не соңынан бір баспа белгілік бос орын қалдырып отыру қажет.
- Нүкте мен үтірден кейін ғана – бос орын қалдырылады.

# Библиографиялық сипаттама

- Библиографиялық сипаттаманың соңына НҮКТЕ қойылады.
- Қорытпалар балқытудың технологиялық процестері және құюдың жаңа тәсілдері : оқулық / А. М. Ғазалиев [және т. б.]. – Қарағанды : ҚарМТУ баспасы, 2012. – 424 б. – (Техникалық ғылымдар және технологиялар сериясы) (Жоғары оқу орындарына арналған оқулық). – ISBN 9786012962468 : 3800.00 тг.

# Талданған библиографиялық сипаттама

- Талданған библиографиялық сипаттама талданған библиографиялық жазбаның негізгі элементі болып табылады. Оған мыналар кіреді:
  - құжаттың құрамды бөлігін теңестіру/ сәйкестендіру туралы мәліметтер;
  - жалғастырушы элемент;
  - теңестірілген/ сәйкестендірілген құжат туралы мәліметтер;
  - құжаттағы құрамды бөлігінің тұрған орны туралы мәліметтер;
  - ескертпе.

# Талданған библиографиялық сипаттама

- Басылымның құрамдас бөлігі туралы мәліметтерді, мемлекеттік стандарттың ГОСТ 7.1-2003, 5 тарауымен Бірсатылы библиографиялық сипаттамаға сәйкес келтіреді. Құрамдас бөлігіне : дербес туынды; дербес тақырыбы бар туындының бөлігі, дербес тақырыбы жоқ, бірақ библиографиялық теңестіру/ сәйкестендіру мақсатында белгіленген туындының бөлігі кіреді.
- Егер құрамдас бөлікте бір, екі немесе үш автор болса, онда бас тақырыпта бір авторды, ал бәрін, яғни бірінші, екінші, үшіншіні – жауапкершілік туралы мәліметтерде көрсетеді. *Егер автор біреу болса, онда жауапкершілік туралы мәліметтерде қайталамауға рұқсат етіледі.*

# Талданған библиографиялық сипаттама

- Жауаптылық туралы мәліметтерде төрт және бірнеше авторлар және (немесе) ұйымдар туралы ақпараттар болса, әр топтан біреуін ғана көрсетіп, басқаларын төрт бұрышты жақшаның ішінде «және тағы басқалар» [және т. б.]. – деп қысқартып көрсетеді.

# Талданған библиографиялық сипаттама

- Құжаттың құрамдас бөлігін теңестіру/сәйкестендіру туралы мәліметтердің библиографиялық сипаттамасы, яғни құрамдас бөлігінде орналасқан құжат туралы мәліметтер оның түріне байланысты болады: монография, жинақ, журнал, газет.
- Басылым туралы мәлімет – библиографиялық мекеменің дайындаған құжатында берілген басылым ерекшеліктерін көрсететін мәліметтер.

# Талданған библиографиялық сипаттама

- Құжатты теңестіру/ сәйкестендіру туралы мәліметтерді сипаттауда міндетті түрде бірінші жауаптылық туралы мәліметтерді келтіреді. Кейінгі жауаптылық туралы мәліметтерді, егер олар құжатты теңестіру/ сәйкестендіру үшін қажет болғанда ғана келтіреді.
- Басылым туралы мәліметтер теңестіру/ сәйкестендіру құжатының сипаттамасына қосу үшін қажет. Басылым туралы қатарлас мәліметтер, басылымға қатысты жауаптылық туралы мәліметтер, басылым туралы қосымша мәліметтер түсірілуі мүмкін.



# Талданған библиографиялық сипаттама

- Шығу деректері саласында басылымның шыққан жері және жылы көрсетіледі. Егер мерзімді басылымдардағы мақала сипатталса, онда шыққан жері көрсетілмейді. Ерекше жағдайларда, егер әр аймақта шығарылған, мысалы журналдар бірдей атаумен аталса, онда құжатты теңестендіру/ сәйкестендіру мақсатында оның шыққан жері көрсетіледі.
- Теңестірілген/ сәйкестендірілген құжаттың көлемі туралы мәліметтер талданған сипаттамада келтірілмейді. Құрамдас бөліктің тұрған жері теңестірілген/ сәйкестендірілген құжатта көрсетіледі. Мысалы: 17-18 б.

# Талданған библиографиялық сипаттама

- Егер құрамдас бөлік көп томдық құжаттың томында, шығарылымында орналасса, онда құжаттың теңестірілген/сәйкестендірілген саласы мен элементтері МЕСТ (ГОСТ) 7.1 – 2003. 6 тарау. Көп сатылы библиографиялық сипаттама бойынша келтіріледі.
- Келесі элементтер үшін ерекше реттілік белгіленген: басылымның шыққан жері; шыққан уақыты; томның, шығарылымның, нөмірдің белгісі (Т., Шығ., №) және оның реттік нөмірі; томның, шығарылымның, нөмірдің жеке тақырыпшасы (факультативтік элемент түсірілуі мүмкін); құрамдас бөлік орналасқан бет.
- Сипаттамада томның, шығарылымның, нөмірдің жеке тақырыпшасы қос нүктеден кейін көрсетіледі (Шығ. 1 : Көне заман).

# Талданған библиографиялық сипаттама

- Егер құрамдас бөлік журнал, газет нөмірілерінде орналасса, онда құжаттың теңестірілген/ сәйкестендірілген саласы мен элементтері МЕСТ (ГОСТ) 7.1 – 2003. 6.3 тарау. Сериалы және басқа да жалғастырушы ресурстардың библиографиялық сипаттамасы бойынша келтіріледі. Келесі элементтер үшін ерекше реттілік белгіленген: басылымның шыққан уақыты; томның, шығарылымның, нөмірдің белгісі және оның реттік нөмірі (журналдар үшін); күні және айы (газет және аптасына бір айдан кем емес шығарылатын басқа да басылымдар үшін); томның, шығарылымның, нөмірдің жеке тақырыпшасы (факультативтік элемент түсірілуі мүмкін); құрамдас бөлік орналасқан бет (*көлемі сегіз және одан кем беттен тұратын газеттен басқа*).

# Талданған библиографиялық сипаттама

- Егер құрамдас бөлік көп томдық немесе сериялы (мерзімді басылымдық) құжаттың екі немесе одан да көп томдарында (шығарылымында, нөмірінде) орналасса, онда оның әр томдағы (шығарылымдағы, нөмірдегі) тұрған жері нүктелі үтірмен бөлінеді.
- (// Саясат. - № 2. – 11–45 б. ; № 3. – 140–150 б.).

# Талданған библиографиялық сипаттама

- Аймаутов Ж. О поэзии Магжана Жумабаева : доклад, прочитанный перед студентами Ташкентского университета в 1923 г. / пер. с каз. : О. Жанайдаров // Нива. – 2014. – № 5. – С. 108–120.

# Библиографиялық жазба үлгілері

- МЕСТ (ГОСТ) 7.80–2000 Библиографиялық жазба. Тақырыпша. Құрастырудың ережесі мен жалпы талаптары.
- Общие требования и правила составления.
- МЕСТ (ГОСТ)7.1–2003 Библиографиялық жазба. Тақырыпша. Құрастырудың ережесі мен жалпы талаптары.
- МЕСТ (ГОСТ) 7.82–2001 Библиографиялық жазба. Электрондық ресурстардың библиографиялық сипаттамасы. Құрастырудың ережесі мен жалпы талаптары.

# *Бір томды басылым*

- *бір автор*

- Жамбылов Д. Саясаттану негіздері : оқу құралы / Д. Жамбылов. – 2 бас. – Алматы : Жеті жарғы, 2000. – 240 б.

# *Бір томды басылым*

- *екі автор*
- Үпішев, Е. М. Табиғатты пайдалану және қоршаған ортаны қорғау : оқулық / Е. М. Үпішев, С. Мұқаұлы. – Алматы : Экономика, 2006. – 480 б.
- Бочаров И. Н. Кипренский / И. Бочаров, Ю. Глушакова. – 2-е изд., знач. доп. – М. : Молодая гвардия, 2001. – 390 с., 24 л. ил. – (Жизнь замечательных людей; вып. 1009).



# *Бір томды басылым*

- *үш автор*

- Агафонова, Н. Н. Гражданское право : учеб. пособие для вузов / Н. Н. Агафонова, Т. В. Богачева, Л. И. Глушкова ; под общ. ред. А. Г. Калпина ; авт. вступ. ст. Н. Н. Поливаев. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М. : Юрист, 2002. – 542 с. – (Institutiones ; т. 221). – Библиогр.: с. 530–540.

# *Бір томды басылым*

- *қатарлас тақырып*

- Ерина, Е. М. Обычай поволжских немцев = Sitten und Brauche der Wolgadeutschen / Екатерина Ерина, Валерия Салькова ; худож. Н. Стариков ; [Междунар. союз нем. культуры]. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Готика, 2002. – 102 с. : ил.

# *Көп томдық басылым*

- *тұтас құжат*
- Боздақтар. Павлодар обласы : 2 кітапта / бас. ред. Р. Н. Нұрғалиев. – Алматы : «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 1994. – 2 кітап.
- Маргулан А. Х. Казахское народное прикладное искусство : в 3 т. / А. Х. Маргулан ; [вступ. ст. В. Е. Ларичева]. – Алма-Ата : Өнер, 1987. – 1994. – 3 т.

# *Көп томдық басылым*

- *тұтас құжат*
- Мәшһүр-Жүсіп Көпейұлы. Шығармалары. – Павлодар : ЭКО, 2003 – .
  - 1 Т. – 2003. – 436 б.
  - 2 Т. – 2003. – 383 б.
  - 3 Т. – 2003. – 382 б.
  - 4 Т. – 2004. – 534 б.

# *Көп томдық басылым*

- *жеке том*

- 

- Маргулан А. Х. Казахское народное прикладное искусство. В 3 т. Т. 2. Художественное кошмоделеие, ткачество, плетение, вышивка / А. Х. Маргулан. – Алма-Ата : Өнер, 1987. – 288 с. : ил.

# *Көп томдық басылым*

- *жеке том*

- Материалы республиканской научной конференции молодых ученых, студентов и школьников «IV Сатпаевские чтения», г. Павлодар, 2004 г. В 15 т. Т. 6 / ПГУ им. С. Торайгырова ; [под общ. ред. д-ра эконом. наук, проф. Е. Арына]. – Павлодар, 2004. – 551 с. – (Сер. «Молодые ученые»).

# *Көп томдық басылымдар*

- *жеке том*

- «IV Сәтбаев оқулары» атты жас ғалымдар, студенттер және оқушылардың республикалық ғылыми конференциясының материалдары = Материалы респ. науч. конф. молодых ученых, студентов и школьников «IV Сатпаевские чтения», Павлодар қ., 2004 ж. 15 томдық. Т. 6 / С. Торайғыров атындағы ПМУ. – Павлодар, 2004. – 551 б. – (Сер. «Жас ғалымдар»).

# *Талданған сипаттама*

- *Газет мақалалары*

- Жетістіктер – жаңа істердің бастамасы // Сарыарқа самалы. – 2011. – 15 желтоқсан. – 3 б.
- Түсіпбеков Т. Шертпе күйдің атасы : Ұлы күйші Тәттімбет жайлы деректер // Сарыарқа самалы. – 1994. – № 5. – 3 б.
- Самрат Ж. Мұнай-газ өнеркәсібі - экономиканың қозғаушы күші / Ж. Самрат, Ж. Шөпеғұл // Егемен Қазақстан. – 2010. – 18 қараша. – 1 – 2 б.



# *Талданған сипаттама*

- *Журнал мақалалары*

- Сағымбаев Ә. Оқушылардың шығармашылық қабілетін дамыту : Бейнелеу өнері сабағында // Бастауыш мектеп. – 2001. – № 6. – 12–13 б.

- Мадиева А. Т. Оқушылардың танымдық қызметін ұйымдастыру – тұлғаны жан-жақты дамыту құралы / А. Т. Мадиева, Э. Д. Шахарова // Білім=Образование. - 2011. – № 5 – 6. – 18 – 22 б.

# *Талданған сипаттама*

## *Кітап, жинақ тарауларының, бөлімдерінің мақалалары*

- Джарасова, Г. С. О пропедевтике метода формальных аксиоматических теорий / Г. С. Джарасова, Б. Н. Дроботун // Материалы респ. науч. конф. молодых ученых, студентов и школьников «IV Сатпаевские чтения» / ПГУ им. С. Торайгырова. – Павлодар, 2004. – Т. 6. – С. 64 – 70.

## *Талданған сипаттама*

- *Кітап, жинақ тарауларының, бөлімдерінің мақалалары*
- Абельдинова Т. А. Роль библиотеки в формировании духовной культуры личности / К. К. Бельгибаева, Т. А. Абельдинова // «Ұлттық құндылық: өткенді ұлықтау, әлемдік өркениет» атты республикалық ғылыми конф. материалдары. – Павлодар, 2009. – С. 219–223 .

# *Талданған сипаттама*

- *Кітап, жинақ тараулаының, бөлімдерінің мақалалары*
- Библиографические ресурсы как источник изучения истории Павлодарского Прииртышья / А. К. Бораналинова [и др.] ; [НБО НБ ПГУ им. С. Торайгырова] // Материалы респ. науч.-практ. конф. «Социально-экономические и исторические предпосылки и приоритеты развития Павлодарского Прииртышья», посвящ. 70-летию Павлодарской области / ПГУ им. С. Торайгырова. В 2 т. – Павлодар, 2008. – Т. 1. – С. 25–28.

# *Заң шығару материалдары*

- Конституция Республики Казахстан : принята на респ. референдуме 30 авг. 1995 г. – Алматы : Әділет Пресс, 1997. – 39 с.
- Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан : офиц. текст : по состоянию на 1 мая 2002 г. – Алматы : Юрист, 2002. – 134 с.
- Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес : заң : [1998 жылғы 2 шілдеде қабылданды, № 267]. – Алматы : Баспа, 2001. – 16 б.

# *Электрондық ресурстар*

- Художественная энциклопедия зарубежного классического искусства [Электронный ресурс]. – Электрон. текстовые, граф., зв. дан. и прикладная прогр. (546 Мб). – М. : Большая Рос. энцикл., 1996. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM) + открытка (1 л.). – (Интерактивный мир).

# Электрондық ресурстар

- *қашықтан қатынас құру ресурстары*

- Исследовано в России [Электронный ресурс] : многопредмет. науч. журн. / Моск. физ.-техн. ин-т. – Электрон. журн. – Долгопрудный : МФТИ, 1998. – Режим доступа к журн. : [http:// zhurnal.mipt.rssi.ru](http://zhurnal.mipt.rssi.ru). Доступен также на дискетах. – Систем. требования для дискет: IBM PC; Windows 3.xx/95; Netscape Navigator или Internet Explorer; Acrobat Reader 3.0. – Загл. с экрана. – № гос. регистрации 0329900013.

# Электрондық ресурстар

- *қашықтан қатынас құру ресурстары*

- 

- Российская государственная библиотека [Электронный ресурс] / Центр информ. технологий РГБ ; ред. Т. В. Власенко; Web-мастер Н. В. Козлова. – Электрон. дан. – М. : Рос. гос. б-ка, 1997. – Режим доступа : [http: // www.rsl.ru](http://www.rsl.ru), свободный. – Загл. с экрана. – яз. рус., англ.



# Электрондық ресурстар

- *қашықтан қатынас құру ресурстары*
- 
- Гордиенко О. Библиографическое пособие в научной деятельности // <http://www.psu.kz>.
- *или*
- Гордиенко О. Библиографическое пособие в научной деятельности // <http://www.psu.kz>. — Научная библиотека ПГУ; Пользователю б-ки.